Miran Špelič, OFM

Med Avguštinovimi dialoškimi *Samogovori* in monološkimi *Izpovedmi*

Med številnimi deli slavnega Afričana, enega očetov sodobne Evrope, hiponskega škofa Avgušтина, so zagotovo *Izpovedi* na prvem mestu po branosti. Ko je z njimi odprl vrata v svoje življenje, nam ni približal le svoje notranjosti, ampak tudi svoj čas in človeka kot takega. Delo, ki nima predhodnika v latinski in svetovni književnosti, je več kot pripoved o pomembnih dogodkih iz lastnega življenja, kar je zmogel že Cezar, več kot le posredovanje lastnega razmisleka o svetu, kot ga je podelil z bralci Cicero, več kot teološka refleksija, kakršno so ponudili že predhodni cerkveni očetje. Ko se Avguštin postavi pred Boga in mu začne govoriti o sebi in svetu, mu privre na pergament nekaj povsem novega. In bralec te novosti ima pred seboj v bistvu dva, izpovedovalca in tistega, ki se mu ta izpoveduje.

Nič čudnega ni, da je to delo hitro našlo pot med prevodne strani. Za italijanski prevod je prvi poskrbel florentinski zdravnik Vincenzo Buondi leta 1564;¹ v angleščini se pojavi že 1620 v prevodu Tobieja Matthewa;² v francoščino prevede *Izpovedi* janzenist Robert Arnauld d'Andilly leta 1649,³ v nemščini jih dobijo leta 1672 izpod prevajalskega peresa Samuela Johannesa Vältla.⁴ Slovenci smo jih dočakali leta 1932, ko jih je izdala Družba sv. Mohorja v prevodu Antona Sovreta s Plečnikovo knjižno opremo. Ista založba je po slabega pol stoletja leta 1978 spet ponudila prevod, ki pa ga je pregledal in priredil Kajetan Gantar; to izdajo je potem še trikrat ponatisnila (1984, 1991 in 2003). Gre pač za knjigo, ki na policah knjigarn kulturnega naroda ne sme nikoli biti razprodana.

Kljub enkratnosti z vsebinskega in literarnega stališča pa *Izpovedi* vendarle niso tako zelo brez predhodnika. Avguštin sam je namreč že med svojimi

¹ Buondi, *Le diuote confessioni*.

² [Matthew], *Confessions*; prva izdaja je bila glede prevajalca anonimna.

³ Arnauld d'Andilly, *Les Confessions de St Augustin*.

⁴ Vältl, *Die dreyzehn Bücher der Bekantnussen*.

prvimi spisi stopil na pot, ki ga je pripeljala do *Izpovedi*, in sicer, ko je napisal *Samogovore (Soliloquia)* v svojem prvem literarnem zagonu po spreobrnjenju leta 386. Takrat se je namreč s prijatelji umaknil iz Milana na pristavo v Kasiaci in po živahnih razgovorih začel pisati prva dela, in sicer v obliki filozofskih dialogov, kakor se jih je naučil pri Ciceronu. Poleg del *O redu*, *Proti akademikom* in *O srečnem življenju* takrat zagledajo luč tudi *Samogovori*, ki so zelo svojski in inventiven tip dialoga. Gre namreč za fiktivni pogovor, ki poteka med Avguštinom samim in njegovim razumom (*ratio*) nekako v njegovi notranjosti, ki pa ne predpostavlja shizofrenične razcepljenosti na dve osebi.

Volventi mihi multa ac varia mecum diu, ac per multos dies sedulo quae-
renti memetipsum ac bonum meum, quidve mali evitandum esset; ait mihi
subito, sive ego ipse, sive alius quis extrinsecus, sive intrinsecus, nescio:
nam hoc ipsum est quod magnopere scire molior. (*Samogovori* 1.1.1)

Ko sem pri sebi dolgo preudarjal o mnogih različnih rečeh in sem veliko
dni marljivo iskal samega sebe in svoje dobro in kateremu zlu se je treba
izogibati, mi iznenada nekdo reče – bodisi jaz sam bodisi nekdo drug od
zunaj ali od znotraj, ne vem, kajti prav to se silno trudim ugotoviti.

(prev. M. Š.)

Kljub časovni razdalji med deloma (*Izpovedi* so nastale okoli leta 400), pa je med njima kar nekaj vzporednic, katerih analize se bomo lotili v pričujoči kratki razpravi, s katero želimo pokazati na Avguštinovo dozorevanje in obenem kontinuiteto. Kar je bilo zasejano v njegovega duha ob spreobrnjenju, je pognalo v rast in obrodilo sadove v njegovih vrhunskih delih, kot so *Izpovedi*.

Obe deli preveva tema spreobrnjenja, ki je Avguština močno zaznamovala. Po krščanski vzgoji v otroštvu se je Avguštin namreč oddaljil od materine vere in se v času prebujanja osebnosti raje oklenil dualističnega manihejskega nauka. Ta mu je tudi omogočal dosti bolj svobodno življenje brez posebnih moralnih norm. Ko po skoraj desetih letih sprevidi notranje neskladje tega nauka, se ob pomoči Ambrozijeve eksegeze in novoplatonske filozofije od njega odvrne in po dogodku na vrtu, ki ga podrobno opiše v *Izpovedih*,⁵ oklene krščanstva. Poleg odločitve za krst je ta preobrat pomenil tudi odločitev za asketsko življenje v domovini s skupino somišljenikov. *Samogovori* katehume-na, ki je še močno pod vtisom tega dogodka, nam kažejo čas dozorevanja teh odločitev, ko nekako preizkuša – kot novinec v samostanu –, ali je sposoben takega življenja in s čim bi ga potem lahko napolnil. *Izpovedi* pa nam poleg natančnega popisa dogodkov podajajo še refleksijo z določene časovne in krajevne razdalje, saj jih piše že kot hiponski škof.

⁵ Conf. 8.12.29–30.

R. Sed quaero abs te, cur eos homines quos diligis, vel vivere, vel tecum vivere cupias?

A. Ut animas nostras et Deum simul concorditer inquiramus. Ita enim facile cui priori contingit inventio, caeteros eo sine labore perducit. (*Samogovori* 1.12.20)

R: Vprašam pa te, zakaj si želiš, da bi ljudje, ki jih ljubiš, ali živeli ali živel s teboj.

A: Da bi skupaj enodušno preiskovali svoje duše in Boga. Tako bo lahko tisti, ki mu prej uspe kaj najti, še druge pripeljal tja brez napora.

(prev. M. Š.)

Qui habitare facis unanimes in domo, consociasti nobis et Evodium iuvenem ex nostro municipio. Qui cum agens in rebus militaret, prior nobis ad te conversus est et baptizatus et relictā militiā saeculari accinctus in tua. Simul eramus simul habitaturi placito sancto. Quaerebamus, quisnam locus nos utilius haberet servientes tibi; pariter remeabamus in Africam. (*Izpovedi* 9.8.17)

Ti, ki daješ v eni hiši bivati njim, ki so enih misli, si nam pridružil tudi Evodija, mladega moža iz mojega domačega mesta. Ta se je še pred nami, še ko je opravljal posle cesarskega agenta, spreobrnil k tebi in se dal krstiti, nato pa je posvetno službo opustil in se vsega posvetil tvoji. Živel smo skupaj in želeli skupno vztrajati v svojem pobožnem sklepu. Iskali smo kraj, kjer bi mogli nemoteno prebivati v tvoji službi. Tako smo se skupaj odpravili v Afriko.

(prev. A. Sovrè in K. Gantar)

Drugo stično točko opazimo v osrednji temi celotne Avguštinove teologije. Po dolgi molitvi, h kateri ga spodbudi razum ob začetku razgovora oziroma samogovora, Avguštin namreč napove svoj program za življenje po spreobrnjenju, razloži, za kaj si bo predvsem prizadeval, in sicer je to spoznanje Boga in spoznanje človeka.

R: Ora salutem et auxilium quo ad concupita pervenias, et hoc ipsum litteris manda, ut prole tua fias animosior.

[...]

A: Ecce oravi Deum.

R: Quid ergo scire vis?

A: Haec ipsa omnia quae oravi.

R: Breviter ea collige.

A: Deum et animam scire cupio.

R: Nihilne plus?

A: Nihil omnino.

R: Ergo incipe quaerere. (*Samogovori* 1.1.1; 1.2.7)

R: Izmoli si zdravje in pomoč, da boš došel do zelenega; in to molitev zapiši, da se opogumiš, ko vidiš to svoje potomstvo.

[...]

A: Tako. Namolil sem se k Bogu.

R: Kaj bi torej rad vedel?

A: Vse to, za kar sem molil.

R: Na kratko to povzemi.

A: Boga in dušo bi rad poznal.

R: Nič več?

A: Čisto nič.

R: Torej začni preiskovati.

(prev. M. Š.)

To misel ponovi še v čisto kratki molitvi na začetku druge knjige *Samogovorov*.

R: Itaque ora brevissime ac perfectissime, quantum potes.

A: Deus semper idem, noverim me, noverim te. Oratum est. (*Samogovori* 2.1.1)

R: Zatorej moli na kratko in popolno, kolikor moreš.

A: Bog je vedno isti. »Naj se spoznam, naj te spoznam.« Pomolil sem.

(prev. M. Š.)

Iz te preproste jukstapozicije dveh konjunktivov (*noverim te, noverim me*), ni mogoče razbrati natančne vsebine njune medsebojne povezave, ki je lahko vzročna, namerna, posledična, pogojna, časovna... Edino to lahko brez omahovanja potrdimo, da gre za tesno povezanost med obema spoznavanjema in da sta v očeh mladega spreobrnjenca Avguščina neločljivi.

V *Samogovorih* je Avguštin šele na začetku poti tega spoznavanja, vendar v razgovoru z razumom razlaga predvsem to, do kod mu je že uspelo priti. Med vrsticami je začutiti boj zoper skepso akademikov, saj se z razumom skuša dokopati zlasti do trditve, da spoznanje ni nemogoče, čeprav je predmet tega spoznanja tako vzvišen in navidez nedosegljiv. Na neki točki notranjega dialoga, to se zgodi ob koncu prve knjige, Avguštin skoraj obupa, ko se zave svoje šibkosti, vendar se loti nadaljnega spoznavanja in odkrivanja resnice, pri čemer se opira zlasti na dialektiko, logiko in tudi izkustvo bivanja. Ko je kot starček pregledoval svoj opus, je sam priznal, da je delo pustil nedokončano, saj ni prišel do zadovoljivega odgovora na zastavljeno vprašanje.

Sed imperfectum remansit, ita tamen ut in primo libro quaereretur et ut cumque appareret, qualis esse debeat qui vult percipere sapientiam, quae

utique non sensu corporis sed mente percipitur, et quadam ratiocinatione in libri fine colligitur, ea quae vere sunt esse immortalia. In secundo autem de immortalitate animae diu res agitur et non peragitur. (*Presoje* 1.4)

Toda ostalo je nedokončano, tako da je v prvi knjigi zastavljeno vprašanje in nekako pokazano, kakšen mora biti tisti, ki želi dojeti modrost, ki je ne dojemajo telesni čuti, ampak duh, in je v nekakšnem razglabljanju ob koncu knjige nabrano, kaj je resnično neumrljivega. V drugi knjigi pa se na dolgo razpravlja o neumrljivosti duše, a se ne pride do konca.

(prev. M. Š.)

Izpovedi pa dokazujejo, da je na tej poti prišel že dlje. Že v sami zastavitvi dela pokaže, da je spoznal, kako tesno sta med seboj povezana Bog in človek. Potem ko postavi kot aksiom, da je človek že v svoji ustvarjenosti usmerjen k Bogu, kaže na prepletenost spoznavanja Boga in hvaljenja Boga.

Tu excitas, ut laudare te delectet, quia fecisti nos ad te et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Da mihi, domine, scire et intellegere, utrum sit prius invocare te an laudare te, et scire te prius sit an invocare te. Sed quis te invocat nesciens te? Aliud enim pro alio potest invocare nesciens. an potius invocaris, ut sciaris? [...] Quaeram te, domine, invocans te, et invocem te credens in te: praedicatus enim es nobis. (*Izpovedi* 1.1.1)

Ti nas spodbujaš, da nam je radost, tebe hvaliti, zakaj k sebi si nas ustvaril in nemirno je naše srce, dokler ne počije v tebi. Daj mi, Gospod, da spoznam in doumem, kaj je poprej: tebe klicati ali tebe hvaliti? Zvedeti zate poprej ali tebe klicati? Toda kdo te kliče, če zate ne ve? Saj bi lahko kaj drugega klical namesto tebe, kdor zate ne ve. Ali pa se daš klicati, da bi zvedeli zate? [...] Naj te iščem, Gospod, medtem ko kličem k tebi, in naj kličem k tebi, medtem ko verujem vate, zakaj ti si nam bil oznanjen.

(prev. A. Sovrè in K. Gantar)

Tu se lahko za hip ustavimo pri zanimivem premiku pojma *confessio* in glagola *confiteri*, ki se zgodi pod očitnim vplivom hebrejščine. Menim namreč, da gre v tem primeru za očitno hebraizem, ki je vdrl v latinščino prek prevo-da *Svetega pisma*, točneje psalmov. Hebrejski jezik ima namreč isti koren za izražanje izpovedovanja in slavljenja (*lāhōdôt*). Že dobesedni prevajalci *Septuaginte* (ἐξομολογεῖσθαι) in za njimi Vetus Latine, prav tako pa tudi Hieronim v Vulgati in tudi v psalmih *iuxta Hebraeos* (*confiteri*) so vzeli glagol s pomenom izpovedovanja in priznavanja (pretežno krivde) in mu pridali pomen slavljenja oz. izpovedovanja božjega veličastva.⁶ Avguštín se te dvojnosti pomena dobro zaveda in jo namenoma pusti v naslovu svojega dela, saj srečujemo pri njem

⁶ Ps 9,2; 32,2; 91,2.

sintagmi *confessio laudantis* in *confessio gementis*⁷ in podobno tudi *confessio laudis* in *confessio peccatorum*.⁸ Ko torej poimenuje svoj drugi nenavadni dialog, vzame zanj ta dvoumni izraz in temu seveda tudi ustreza dvojnost strukture samega dela, saj v prvem delu izpoveduje zlasti svoje grešno življenje, v drugem pa ob stvarjenju hvali in slavi Boga.

Očitno gre torej v *Izpovedih* za nadaljevanje razmišljanja in iskanja iz *Samogovorov*, ko ohranja tedanje hrepenenje po spoznanju Boga,⁹ obenem pa uvideva, da do tega spoznanja ne more priti drugače kot prek klicanja, hvale in slavljenja. Ob tem vedno bolj spoznava tudi sebe in je sposoben reflektirati pretekla dogajanja v globinah notranjosti. In obe dejanji tu poimenuje z istim izrazom. Iz dvakratnega *noverim* v *Samogovorih* pride zdaj ena sama *confessio*, ki pa je očitno dvojna. Izpoveduje svoje slabosti in svoje grehe, obenem pa slavi Boga. Ker je spoznal sebe, zavrzel lažno veličino dvornega retorja in si ni več prikrival lastne grešnosti, se je lahko zazrl tudi v Boga, spoznal njegovo usmiljenje in ga zato začel slaviti. In to slavljenje v zadnjih knjigah *Izpovedi* zakorenini v dejstvu stvarjenja, o katerem je razmišljal že v molitvi iz *Samogovorov*.

Deus universitatis conditor, praesta mihi primum ut bene te rogem, deinde ut me agam dignum quem exaudias, postremo ut liberes. [...]

Deus qui de nihilo mundum istum creasti, quem omnium oculi sentiunt pulcherrimum. (*Samogovori* 1.1.2)

O Bog, Stvarnik vesoljstva, daj mi najprej, da te bom prav prosil; potem, da bom postal vreden, da me rešiš; slednjič, da me rešiš. [...]

O Bog, ti si iz nič ustvaril ta svet, ki ga oči vseh zaznavajo, kako je prekrasen. (prev. M. Š.)

Audiam et intellegam, quomodo in principio fecisti caelum et terram. scripsit hoc Moyses, scripsit et abiit, transiit hinc a te ad te neque nunc ante me est. /.../ cum ergo illum interrogare non possim, te, quo plenus vera dixit, veritas, rogo, te, deus meus, rogo parce peccatis meis, et qui illi servo tuo dedisti haec dicere, da et mihi haec intellegere. (*Izpovedi* 11.3.5)

Slišati hočem in doumeti, kako si ti v začetku ustvaril nebo in zemljo. To je zapisal Mojzes, zapisal in odšel, prešel z zemlje od tebe k tebi in ga zdaj ni pred menoj. /.../ Tako pa, ko njega ne morem vprašati, prosim tebe, Resnica, katere poln je resnico govoril, prosim tebe, Moj Bog, prizanašaj

⁷ Izraz *confessio* razumemo v *Svetem pismu* na dva načina. Je *confessio* slavečega in *confessio* ječečega. *Confessio* slavečega je v čast tistemu, ki se ga slavi; *confessio* ječečega je v pokoro tistega, ki se izpoveduje. Ljudje namreč *confitentur*, ko hvalijo Boga; *confitentur* tudi, ko sebe obtožujejo; in jezik ne more storiti nič dostojnejšega (*En. in Ps.* 94.4).

⁸ *En. in Ps.* 117.1.

⁹ *Conf.* 10.1.1: »Cognoscam te, cognitor meus, congosciam sicut et cognitus sum.« (»O, da bi te mogel spoznati, kakor ti mene spoznaš, spoznati, kakor sem bil spoznan!«)

mojim grehom, in kakor si njemu, svojemu hlapcu, dal resnico govoriti, tako daj tudi meni resnico doumeti.

(prev. A. Sovrè in K. Gantar)

Obe deli je glede oblike navdihnili antična dialoška literatura, vendar pa se obe od nje tudi precej oddaljita s svojimi izvirnimi posegi v samo bistvo dialoga. *Samogovori* tako vzpostavijo dialog na mestu, kjer bi po logiki stvari moral biti monolog. Avtor je svoj namen tudi razkril kasneje v *Presojah*: »Sam sem se spraševal in sam sebi odgovarjal, kakor da bi bila dva, razum in jaz, čeprav sem bil sam, zato sem delo poimenoval *Samogovori*.«¹⁰ Tudi *Izpovedi* so govorna literatura, in sicer ima avtor za sogovornika ali bolje poslušalca Boga samega. Od prve do zadnje vrstice lahko bralec zaznava njegovo tiho navzočnost. Kje je torej dialog? Kam je poniknil? Čeprav sogovornik na videz molči, pa Avguštín sliši njegov glas in pelje ves pogovor, kamor ga v bistvu usmerja tihi poslušalec. Njegov govor je namreč prepoznal globoko v svoji notranjosti (*interior intimo meo*), nadalje v *Svetem pismu*, potem tudi v odpuščanju svojih grehov, zlasti pa v govorici večnosti znotraj časa, v stvarstvu. V njem sliši odgovor na svoje vprašanje o resnici, gotovosti in božjem obstoju.

V *Samogovorih* se je šele začel zavedati svojega bogatega notranjega življenja, v *Izpovedih* mu je dosti bolj prisotno. *Sveto pismo*, ki je bilo v *Samogovorih* komaj navzoče, se v *Izpovedih* pojavlja praktično na vsaki strani. Izkušnja odpuščenega greha, ki mu je bilo pred krstom še tuje, zdaj prevladuje v njegovem mišljenju, božje delo stvarjenja pa tudi dobi novo razsežnost in razumevanje. Iz modrostnih nastavkov v *Samogovorih* se je razvila globoka in ganljiva teologija *Izpovedi*. In iz nekaj odstavkov sicer čudovite in bogate molitve v *Samogovorih* zraste trinajst knjig ene same dolge molitve *Izpovedi*.

Izpovedi tako na neki način po desetletju in pol zaključujejo nedokončane *Samogovore*. Tudi za *Izpovedi* je Avguštín izbral obliko dialoga, in to spet zelo svojskega, saj ga je na svoj način preoblikoval v navidezni monolog, a se je v njem pustil nagovoriti tihemu sogovorniku, ki je prišel do besede z dejanjem odpuščanja in stvarjenja. Česar v prvem navdušenju po spreobrnjenju še ni mogel dojeti, mu je postalo jasno po desetletju služenja v Cerkvi in nenehne-teološkega razmisleka.

K hipotezam o nastanku *Izpovedi*, ki jih je brez števila, si kot zadnjo in še zdaleč ne najbolj verjetno drznemo ponuditi tudi kontinuiteto med obravnavanimi spisoma, saj se nam *Izpovedi* kažejo kot nekakšna samostojna dovršitev sicer nedokončanih *Samogovorov*.

BIBLIOGRAFIJA

Arnauld d'Andilly, Robert, prev. *Les Confessions de St Augustin*. Paris: Vve J. Camusat / P. Le Petit, 1649.

¹⁰ Retractationes 1.4.1.

- Buondì, Vincenzo, prev. *Le diuote confessioni del diuino padre santo Agostino*. Venezia: Bolognino Zaltieri, 1546.
- Fitzgerald, Alan, izd. *Augustine through the ages: an encyclopedia*. Grand Rapids, Mich.: W. B. Eerdmans, 1999.
- Hörmann Wolfgang, izd. *Augustinus Hipponensis, Soliloquiorum libri duo*. CSEL 89: 3–98. Dunaj: Tempsky, 1986.
- Marianelli, Denis, prevod, uvod, opombe. *Augustin: Soliloques*. Paris: Migne, 1999.
- [Matthew, Tobie.] *The Confessions of the Incomparable Doctour S. Augustine*. Saint Omer: English College Press, 1620.
- Simoniti, Primož, prev. *Avguštin: Proti akademikom*. Spremna beseda Miran Špelič. Ljubljana: Slovenska matica, 2006.
- Sovrè, Anton in Kajetan Gantar, prev. *Avguštin: Izpovedi*. Celje: Mohorjeva družba 1978. Ponatis 1984, 1991 in 2003. Prvotna izdaja Anton Sovrè, prev. *Augustinus: Izpovedi*. Celje: Družba sv. Mohorja, 1932.
- Špelič, Miran, prev. »Avguštin: Samogovori.« V: *Avguštin: Izbrano delo*, 43–99. Ljubljana: Nova revija 2009 (v tisku).
- Värtl, Samuel Johann, prev. *Die dreyzehnen Bücher der Bekantnussen dess heiligen Aurelii Augustini, Bischoffen Zu Hippona*. Dunaj: Michael Thurmeyr, 1672.
- Verheijen, Lucas, izd. *Augustinus Hipponensis: Confessionum libri tredecim*. CCSL 27. Turnhout: Brepols 1981.

TRA I SOLILOQUI DIALOGICI E LE CONFESSIONI MONOLOGICHE DI SANT'AGOSTINO

L'opera più letta di sant'Agostino sono senz'altro le *Confessioni*, che avevano anche il primato nelle traduzioni in lingue moderne, quella italiana stampata già nel 1564 a Venezia. Nonostante siano opera senza paragone nella letteratura antica, vogliamo mostrare la sua parentela con i *Soliloqui* che le precedono di circa quindici anni (386) e che, secondo il parere di stesso Agostino nelle *Ritrattazioni*, non sono compiuti. Le domande vi sono state presentate, ma non tutte le risposte.

Le due opere sono pervase del tema di conversione, che porta il neofito alla scelta di un altro tipo di vita. Nei *Soliloqui* Agostino già presenta il tema centrale della sua teologia, cioè la ricerca di Dio e di sé (*Noverim te, noverim me*), il tema che viene poi molto sviluppato proprio nelle *Confessioni*. A questo proposito ci è parso utile segnalare il duplice contenuto del concetto di *confessio*, dovuto alla matrice di pensiero ebraica. Le due confessioni, dei peccati e di lode, portano infatti alla conoscenza di Dio e di sé.

Le due opere possono essere annoverate tra la letteratura dialogica, ma con una certa riserva. Nei *Soliloqui* seguiamo il dialogo, che però si svolge all'interno di una sola persona; nelle *Confessioni* ascoltiamo una sola persona, che però sa di avere davanti a sé un interlocutore silenzioso, che parla in un modo proprio.

Con tutta cautela avanziamo allora un'ipotesi che le Confessioni nascono anche come un assaggio di colmare la lacuna dei *Soliloqui* incompiuti. Dopo un decennio e metà Agostino come vescovo e teologo osa rispondere un po' più alle domande che si aveva posto come catecumeno subito dopo la conversione.